

## „NOVÍ FILOZOFOVÉ“ NA MAPĚ SOUDOBÉHO POLITICKÉHO MYŠLENÍ

Michael J. Sodaro (Washington)

Redakci došla z Prahy žádost o souhrnou informaci o tzv. nových filozofech, jejichž vystoupení ve Francii před deseti léty vzbudilo velkou pozornost. S odstupem doby se ukázalo, že vliv těchto « radikálů bez programu, utopistů bez utopie » byl skrovný, jak ukazuje následující zkrácená verze studie, která – spolu s jinými – vyjde knižně pod názvem *Marxism and the Contemporary West*. Autor je profesorem politických věd na Univerzitě George Washingtona. Tituly nejdůležitějších knih « nových filozofů » viz v rámečku na konci článku.

Kniha, která vyšla v roce 1970 ve Francii pod lapidárním titulem *Marx est mort*, znamenala pro mnoho lidí hluboký a znepokojivý otřes. Autor, Jean-Marie Benoist se ovšem zaměřil na to, aby jeho dílo mělo jistý šokující efekt, ale především tu zapůsobila skutečnost, že jeho čtenáři byli na takové prohlášení zcela nepřipraveni. V zemi, kde se marxismus zhusta pokládá za obovací jazyk každé osvícené konverzace a jejíž politickým zřízením před pouhými dvěma roky prudce otřásl vážné společenské bouře, kniha *Marx est mort* zčista jasně prokázala, že jisté skupiny mladých francouzských intelektuálů se už pustily do důkladného přehodnocení jak marxismu tak i « květnových událostí » z roku 1968.

Během několika dalších let počet takových kritických prací rostl, až konečně na sklonku sedmdesátých let vytvořily vážné intelektuální hnutí. Snad nejmarkantnějším rysem této protimarxistické vlny je skutečnost, že téměř všichni její hlavní představitelé se účastnili bouří z osmašedesátého roku a mnozí z nich se v této francouzské rádobyluci vyhlášovali za leninisty, maoisty nebo prostě za marxisty, ať už toho či onoho ražení. Jejich rozhodnutí zavrhnout své marxistické názory z roku 1968 a rozpoutat ostrou kritiku francouzské levice způsobilo ve Francii jistou senzací a vydobylo jim označení « les nouveaux philosophes » – noví filozofové.

Ačkoli mimo Evropu se o těchto nových filozofech mnoho neví, přece jen proniklo díky sdělovacím prostředkům i do Ameriky dostatek informací, aby bylo možné z nich sestavit obraz této skupiny. Je například všeobecně známo, že stejně prudce jako na marxismus útočí noví filozofové i na Sovětský svaz. V tomto ohledu se u nich obzvlášť silně projevuje vliv Aleksandra Solženicyna. V televizním dokumentárním souboru,

který natočil jeden kanadský novinář, se o některých nových filozofech mluvilo jako o «Solženicynových dětech». Doslechli jsme se také, že výbojnější členové této skupiny, kteří se dobře vyjímají na obrazovce a zároveň jsou nadáni výmluvností, pilně vystupovali v televizních diskusích a v přednáškových síních a všude nadměru sebevědomě hlásali své názory. Tak se jim podařilo, nádavkem k vlivu mezi intelektuály, výrazně zapůsobit na politický život Francie. Některé z nich hostil francouzský prezident v Elysejském paláci a vůdce socialistů François Mitterand je bere natolik vážně, že se zdržel všeobecného úsudku do té doby, dokud si nenašel čas, aby si připravil fundovanou kritiku celé skupiny. Francouzská komunistická strana, která je oblíbeným terčem nových filozofů, jim ovšem oplácí jejich útoky stejnou mincí.

Zájem veřejnosti se soustředil především na protimarxistické aspekty myšlení nových filozofů; když však prostudujeme hlavní díla představitelů této skupiny, najdeme v nich daleko rozmanitější myšlenkový okruh než pouhé popření kdysi uctívaných marxistických dogmat. Tak především sedm autorů, o nichž zde pojednáváme, se navzájem značně liší v tom, do jaké míry se svého marxistického dědictví zříkají. Někteří zatracují marxismus *in toto* jako zvrácenou úchylku v lidském myšlení. Jiní odmítají jen některé rysy Marxova učení a usilují o novou interpretaci některých pouček tak, aby se z marxismu stal vhodnější nástroj společenské analýzy nebo politické akce. Rozdílné jsou i metody, jichž jednotliví noví filozofové užívají při zpracování daného námětu. Téměř všichni sice uznávají svou poplatnost takovým osobnostem francouzského intelektuálního světa, jakými jsou Louis Althusser, Michel Foucault a Jacques Lacan, ale pokud jde o metodologický důraz, ten se přesouvá od filozofie (Glucksmann) k strukturalismu (Benoist) či k psychologii (Nemo) anebo i k jiným vlivům, podle sklonů autora. Tato analytická různorodost vytváří nejen širokou škálu přístupů, ale vede i k nejrozmanitějším závěrům. Nové filozofy zkrátka nemůžeme pokládat za stmelenou skupinu. Existuje několik nových filozofů, « nová filozofie » však neexistuje.

### Na levici ? Na pravici ?

Snad nejzajímavější aspekt celého tohoto jevu je otázka, jaké místo zaujímají noví filozofové v politickém spektru. Skutečnost, že všichni vycházejí z protimarxistických pozic ještě neznamená, že se posunuli do středu nebo na pravici politického spektra. Naopak. Jak jejich práce ukazují, většina nových filozofů – i když ne všichni – projevuje stejný antagonismus vůči liberálně demokratickým institucím jako vůči « totalitním » režimům Sovětského svazu a Číny, které někteří z nich pokládají za *logické* vyvrcholení marxismu. Zřejmě dospěli k závěru, že jeden systém stojí « za osmnáct, druhý bez dvou za dvacet ».

Toto kategorické zavržení jak liberální demokracie tak i komunistických (a dokonce i socialistických) režimů rozhodně není nová myšlenka, kterou objevili noví filozofové v sedmdesátých letech. Její kořeny můžeme najít v donkichotském studentském hnutí z května 1968. Po pravdě řečeno, novým filozofům můžeme porozumět nejlíp, chápeme-li je jako výplod tohoto květnového hnutí. Drastický výbuch v květnu 1968 byl jejich politickým křtem a mnozí noví filozofové dosud lpějí na některých základních pojmech, které tehdy podněcovaly studentské radikály. K těmto postojům patří především hluboké nepřátelství vůči politickým a ekonomickým institucím francouzské Páté republiky a neméně trpký odpor k vůdcům francouzské komunistické strany, jimž studenti v roce 1968 spfílali stalinských byrokratů, kterým nejde o nic než o to, aby si udrželi svá koryta v existujícím společenském pořádku. Kromě toho většina nových filozofů jeví

stejnou všeobecnou neochotu (nebo neschopnost) přesně formulovat své cíle, jako tomu bylo u studentských revolucionářů z osmašedesátého roku. Postoupit dál než k všeobecnému zavržení statu quo a navrhnout, byť i jen v nejšířších obrysech, nový řád, který jej má vystřídat, to pokládali květnoví radikálové za hluboce nerevoluční jednání, jež odporovalo jednomu z jejich nejsvěráznějších hesel : « *Un mouvement se prouve en marchant* » (Hnutí se určuje za pochodu). Noví filozofové se s nimi shodují v tom, že neobjasnili povahu politického a společenského řádu, který by chtěli uskutečnit.

### Marxismus a radikalismus

Jedním z nejpodstatnějších rysů, které jsou společně novým filozofům a radikálům z roku 1968, je jejich odpor k autoritě. Vyjadřují jej paušálním odzousením všech « utlačovatelských » režimů, ať už komunistických nebo « buržoazních ». Přesněji řečeno, tento postoj obráží zásadní popření jakékoli státní moci a vrcholí zavržením všech hierarchických mocenských struktur vůbec. Mnozí noví filozofové výmluvně horlí proti moci jako takové – čímž připomínají Daniela Cohn-Bendita, který vyzýval studenty v r. 1968, « aby bojovali proti vytvoření jakékoli hierarchie. » \*

Uvážíme-li tyto i jiné shody, shledáme, že většina nových filozofů má víc společného s radikálními tendencemi z r. 1968 než s kterýmkoli jiným známým politickým směrem. To, co se mezitím změnilo, není jejich někdejší radikalismus, ale spíše jejich názor na to, jaký význam měl marxismus pro přesné vymezení *povahy* tohoto radikalismu. Z dnešní perspektivy se ukazuje, že marxismus není vhodným nástrojem k formulování toho typu politických a společenských změn, o něž studenti v r. 1968 v podstatě usilovali. Krátce, noví filozofové neuvádějí v pochybnost radikalismus osmašedesátého roku, nýbrž svůj dřívější názor, že tento druh radikalismu je slučitelný, natož totožný s marxismem. Směsice antimarxismu a vizionářského radikalismu, která tak vznikla, svědčí o tom, že noví filozofové stále ještě patří na francouzskou levicí, ale jejich vztah k tradičním levicovým skupinám a proudům se radikálně změnil.

Snad nikde není tento přesun v hodnocení Marxova významu pro květen 1968 tak patrný jako ve spisech André Glucksmanna. Glucksmannova kniha *Les maîtres penseurs* se všeobecně pokládala za jedno z nejdůležitějších děl nových filozofů. Autor v ní v podstatě dokazuje, že intelektuální zdroje všeho etatismu, antisemitismu a totalitarismu dvacátého století pramení z reprezentativních děl čtyř německých « veleduchů » : Georga Hegela, Johanna Fichteho, Karla Marxe a Friedricha Nietzscheho. Některé prvky této teorie prozkoumáme později; ale na tomto místě si musíme povšimnout, že Glucksmann řadí Marxe k ideovým předchůdcům moderního policejního státu. To je ovšem něco nového. Na počátku léta 1968 napsal Glucksmann příležitostné pojednání, v němž načrtl své názory na květnové bouře, které krátce předtím skončily. A tato kniha (*Stratégie et révolution en France – Mai 1968*) byla jediným holdem Marxovi, který ve své jasnozřivosti prý předpověděl právě ten typ revoluční aktivity, jaký se uskutečnil v květnu 1968. « Po celé století », psal tehdy Glucksmann, « se žádné revoluční hnutí tak úzce nepřiblížilo tomu, jež měl Marx na mysli v r. 1848. » Ale co tedy měl Marx na mysli ? Podle Glucksmanna z roku 1968 byl Marx zásadní anti-etatista a zastánce přímé lidové revoluce; Glucksmann definoval květnové bouře jako příklad « de-etatisace » a jako vzor lidové revolty : Marx mu byl « teoretickým zdrojem » obou těchto

---

\* Cohn-Bendit, známý jako « rudý Danny », byl jedním z vůdců studentské revolty v květnu 1968.

rysů. Uplyne devět let – a v knize *Les maîtres penseurs* se Marx znovu vynoří jako – etatista ! « Marx a Engels, » píše Glucksmann, nyní už nový filozof, « měli sklon prosazovat pro proletářskou revoluci etatickou a diktátorskou strategií. » Kromě toho Glucksmann odsuzuje Marxe za to, že byl proti « spontánní revoluci. »

Glucksmann tu nepochybně provádí jakýsi exegetický hokus pokus. Mávnutím kouzelné hůlky dává zmizet anti-etatistovi Marxovi, kterého vychvaloval v *Stratégie et révolution*, a pak nám přímo před očima vykouzlí úplně jiného Marxe na stránkách *Les maîtres penseurs*. Jeden prvek Glucksmannova myšlení však zůstává nezměněn. A to je jeho anti-etatismus. Glucksmannova negace ke státu, jakékoli státu, prolíná jak ranými, tak i pozdějšími fázemi jeho intelektuálního vývoje, a je to faktor, který ho jako nového filozofa spojuje se studentským hnutím z května 1968.

Tato zásadní negace moci v jakékoli formě obzvlášť vyniká ve stanovisku nových filozofů ke komunismu. Ať už jej pokládají za nevyhnutelný důsledek marxistického myšlení (názor Glucksmanna a Lévyho), anebo spíš za dodatečnou sovětskou deformaci marxismu (jak tvrdí Dollé), prakticky všichni noví filozofové odsuzují komunismus, takový, jaký ve skutečnosti existuje, tedy neúprosný totalitarismus. Jak už jsme poznamenali, zvlášť silný vliv na utváření těchto názorů, především pokud jde o Glucksmanna a Lévyho, měl Solženicyn. Glucksmann např. dokazuje prakticky celou svou knihou že sovětský systém je « lidožravý », což je epiteton převzatý od Solženicyna.

### Solženicynovy děti

A přece, ať už odsuzují sebevýmluvněji komunismus, téměř všichni noví filozofové kritizují stejně přísně i západní demokracie. Glucksmann například tvrdí, že jak Sovětský svaz, tak i USA jsou totalitní režimy a že jsou si k nerozeznání podobné ve své nesmiřitelnosti k disidentům a sklonu k masovému teroru. Jelikož marxismus vznikl původně na Západě, Glucksmann chápe sovětský systém jako projekci západoevropských dějin do Ruska. Sovětský svaz pokládá prostě za zrcadlový obraz západní dějinné zkušenosti – « bolševický teror je buržoazní teror podle jakobínského vzoru ». A z toho vyplývá, jak tvrdí Glucksmann, že « ruští disidenti nám mohou pomoci, abychom poznali samy sebe ».

Jean-Paul Dollé rovněž odsuzuje liberální demokracie jako « zkomercializované společnosti », kde buržoazní elita nutí lidové masy žít v bídě a nevědomosti a uctívat falešné hodnoty konzumní ideologie. S větší či menší vervou brojí proti Západu i jiní noví filozofové. Tato prajednoduchá rovnice Východ = Západ je výsledek, k němuž noví filozofové dospěli zčásti také proto, že odmítají vypracovat přesné definice pojmů, jichž užívají. Házení slovy jako « totalitní », « buržoazní » a « barbarský » hlava nehlava a užívají jich k označení nejrozmanitějších forem politické reality. Toto však není jediný metodologický problém, který znehodnocuje práci nových filozofů; zmiňme se aspoň o několika z nich.

V knize Bernarda-Henri Lévyho *La barbarie à visage humain* se setkáváme s ohromujícím množstvím metodologických problémů. Jeden z nich se týká jeho teorie o « proletarizaci » lidstva. Podle Lévyho hrozí nebepečí, že síla moderního technologického rozvoje zredukuje lidstvo na jedinou společenskou vrstvu, kterou Lévy označuje jako « proletariát ». Jak k tomu dojde, to není nikde dosti přesně vysvětleno. Autor dále tvrdí, že tento « proletariát » bude zcela bezmocný a neschopný změnit své « naprosté zotročení ». Lidstvo tedy klesne na úroveň stále více znivelizovaných « utlačovaných tříd ». Ale kdo je bude utlačovat ? Jestliže celý svět se bude skládat z jediné společenské třídy, kde se budou rekrutovat utlačovatelé ? Lévy nad to komplikuje svou teorii

tvrzením že i za těchto okolností bude třídní boj pokračovat a stát jako nástroj moci nikdy neodumře. Což je rovněž neslučitelné s Lévyho tézí o proletarizaci všeho lidstva, o vzniku univerzální společenské třídy a všeobecné bezmocnosti. Kromě toho Lévy, stejně jako Glucksmann, vyvozuje libovolné vztahy mezi dějinnými událostmi a intelektuálními proudy, jež jim předcházely. Přitom zabírá do ještě větší šíře než Glucksmann. Nejen určitá skupina « veleduchů », ale celá tradice západního osvícenství je podle Lévyho názoru zodpovědná za zločiny, napáchané v zemi gulagu Josefa Stalina !

### Proti moci, proti politice

Jaké vodítko pro budoucí politickou akci tedy navrhnou noví filozofové, když obě hlavní politické soustavy industrializovaného světa pokládají za dekadentní a zrušné ? Až na jednu výjimku jsou všichni zásadně proti jakékoli politické aktivitě, jejímž cílem je *získat moc*. V tomto bodě se Lévy vyjadřuje nejrozhodněji. Tvrdí, že intelektuálové se nesmějí už nikdy stát, « poradci Vlády », a ovšem ani sami usilovat o moc. Za nejsprávnější pokládá, aby se vyhýbali politické činnosti vůbec a místo toho bojovali proti všem formám « barbarství » výhradně intelektuálními zbraněmi, jako je filozofie a umění, « etika a morální služba ». Dollé navrhuje zhruba totéž. Philippe Nemo, jehož kniha *L'Homme structural* představuje prazvláštní pokus nově definovat tradiční politické kategorie levice a pravice na základě psychoanalytických pojmů, vypučených od Jacques Lacana, je přesvědčen, že prakticky každá politická činnost je řízena iracionálními faktory. Proto také je většina pokusů o zásadní změnu už od počátku odsouzena k nezdaru.

Jedinou výjimkou z této antipolitické tendence nových filozofů je Benoist. Ačkoli i on kriticky hodnotí některé aspekty « buržoazní » společnosti, Benoist jako jediný z nových filozofů obhajuje liberální demokracii.

Celkem vzato je však většina nových filozofů *proti politice* vůbec v tom smyslu, že zavrhuje sám cíl tradiční politické aktivity, totiž převzetí moci. Tato shoda pramení z jejich přesvědčení, že *moc je zhoubná sama o sobě* a že konečným cílem politické akce musí být zničit moc jednou provždy – « revolucí, jaká nemá obdoby ». I když se neshodují v otázce, zda taková revoluce je vůbec možná (Lévy o tom pochybuje, ale Dollé, Lardreau a Jambet jsou optimističtější), většina nových filozofů sdílí základní radikální přesvědčení, že politická moc je nepřijatelná. Vzhledem k tomu, že ulpívají na těchto pravověrných premisách, nemělo by nás překvapit, že k řešení problémů vyspělé industrializované společnosti nám noví filozofové nemohou nabídnout téměř nic, než sterilní anarchismus nebo rezignovaný únik do soukromého moralizování.

V podstatě jsou noví filozofové většinou radikálové bez programu, utopisté bez utopie. V tomto smyslu zůstávají věrni odkazu osmašedesátého roku. Hlavní objev, který jak se zdá, v létech dospělosti učinili, je ten, že jim v r. 1968 nestál po boku ani Marx ani Mao, jak se tehdy domnívali. Příliš zjednodušené chápání a kategorické zavržení jak kapitalismu tak i socialismu, demokracie i komunismu, státu a dokonce i « dělnické kontroly » charakterizuje nové filozofy jako výlučně francouzský fenomén. Nikde na celém evropském politickém obzoru se podobná směsice antimarxismu a antidemokratismu dosud neprojevila. Noví filozofové, kteří poznali z první ruky francouzskou skoro-revoluci z května 1968, zůstávají dosud do značné míry produktem této bouřlivé a ojedinelé francouzské události.

*Přeložila Heda Kovály*